

érzetek és ezekből levezetett képzetek, ilyformán a materialis tárgyak elimináltatván, a kettő közti viszony minden nehézsége megszűnik. Ha számunkra csupán lelki folyamat van adva, nem látjuk be, hogyan lehetné valami egészen másnemű t. i. materialis dologról képzetet alkotnunk. Mi nem léphetünk ki a pszichikai tünemények köréből! Ha minden pszichikaihoz ismét egy okot képzelünk, ez megint csak pszichikai lehet. Így hát kénytelenek vagyunk a pszichika körében maradni; éppen azért ezt az *idealistikus* elméletet *immanens bölesészetnek* is nevezték. Ziehen tagadja, hogy érzeteink székhelye a nagy agykéreg volna; érzeteink és képzeteink kvalitása érzéki szerveinkből s még inkább az agykéregtől függ, de érzeteink egyetlen helye künn a világban van.

Mint látjuk, Rehmke és Ziehen elmélete homlokegyenest ellenkezik egymással. Rehmke metaphysikai, Ziehen ismeretelméleti alapon áll; Rehmke ontologiai fejtegetésekből indul ki s így igyekszik a lélek lényegét megállapítani; Ziehen számára minden, a mi létezik, csak mint a tudat ténye, actusa létezik, ezenkívül nincsen számára hely, s ehhez képest Ziehen elejti a *magánvaló* fogalmát. Rehmke causális viszonyt lát test és lélek közt, a mit a legtöbb modern psychologus és physiologus perhorrescal; Ziehen szerint ilyen viszonyról niucs szó, mert számukra csak érzet és képzet van adva. Rehmke megtámadja a psychológiának azt a modern irányját, mely *Psychologie ohne Seele* név alatt ismeretes, s a mely csak egyes lelki tüneményeket, actusokat ismer a fölöttük álló lélek nélkül; Ziehen viszont csak egyes érzetet és képzetet ismer. Rehmke műve elvont, kissé nehézkes, dialektikai jellegű fejtegetés; főczélja, hogy a tapasztalattal szemben a psychologia terén a metaphysika jogosultságát kimutassa; szerinte a lelki életről sohasem lesz lehetséges tiszta ismeretet szereznünk, ha előbb azzal a kérdéssel tisztába nem jövünk, hogy mi a lélek! Ziehen műve könnyed, világos előadású, a kérdés történeti oldalát is teljesen megvilágítja előttünk s bőven el van látva jegyzetekkel.

A Rehmke álláspontja, bár a tudomány napról-napra jobban szorongatja, még mindig nem veszítette el jogosultságát; viszont a Ziehen fölfogása — minden tetszetősége mellett is — még nem eléggé szilárd, minden részletében kidolgozott. De hát e kérdésekben ne is várjunk absolut bizonyosságot; elég, ha többé-kevésbé elfogadható hypothesisekre találunk!

Rácz Lajos.

A pápaság egyetemes története.

Irta Goyau György. Francziából fordította Kubinyi Viktor. Budapest. Stephaneum nyomdája, 1900. 80. IV, 232 l.

A fordító nagyszerű panorámának mondja a római franczia iskola egykori jeles tagjának, Goyau Györgynek e művét, mely nagyszerű festményhez hasonlóan, pompás színekben eleveníti meg előttünk a pápaság történetét. E könyv felöleli az egész kereszténység történetét

az első apostol-fejedelemtől XIII. Leóig s írója alapos készűltséggel bíró bölcseletű ítéletével ismertet meg azon jótékony hatással, melyet a pápaság a népek anyagi és erkölcsi érdekeire gyakorolt.

Hogy Róma Romulustól XIII. Leóig sem veszített jelentőségéből, ez a „szegény galileai“ szent Péter érdeme. Az ő választása okozta, hogy Róma nemcsak a pogány ó-korban, hanem a kereszténység alatt is a világ középpontja, „örök város“ maradt. A fiatal Egyház a népvándorlás idejében s azután is századokon át valóságos ápoló dajkája volt Rómának; az örök várost a nyomortól négy évszázadon át „az apostol birtokai“ mentették meg. Az egész földkerekség megtérítésére Rómát kiinduló ponttá azonban VII. Gergely pápa tette, ki „leteszi a Propaganda alapkövét, hogy miként a régi Róma a háborúk sorsát intézte, úgy az új Róma a szellemi, erkölcsi hódítás munkáját vezesse és irányítsa.“ (29 - 30. l.)

Új korszakot alkot a nyolczadik század. A Karolingok Róma birtoklását a pápákra ruházzák, mi által az Egyház a római világhatalom jogos örökösévé lett. A pápaság ezáltal a byzancezi császársággal szemben mintegy különálló birodalmat alkotott, mely az ellentétes közművelődési áramlatok között is fennmaradt telve életerővel. A X. és XI. században komoly veszély fenyegette az Egyházat, midőn „a világi fejedelmek a zsarnok szerepében tetszelegtek s az egyházi fejedelmek készségesen meghajoltak előttük“. A világiak túlkapasáinak megszüntetésére a nagyeszű Hildebrand (VII. Gergely) lépett fel erélyesen. A pápaság rövid időre a világ urává lett; a pápák még a királyokkal szemben is híven gyakorolták kötelességüket és jogaikat. A köz- és magánjog értelmezői és védői a pápák voltak s legfőbb békebírói tisztüket a világ is elismerte.

Nevezetes fordulópont a Hohenstaufok kora. Az „unus Petrus, unus Caesar!“ eszme ellenében egyedül a pápaság őrizte meg nemzetközi jellegét, míg a császárság helyi érdekű hatalommá olvad össze. A hosszas viszálykodás eredménye az lett, hogy Róma és a német birodalom egymást ellenségeknek tekintették. Németország ezután azon törekvésben keres vigasztalást, hogy a világnak legalább egyik felét elszakítsa a pápától.

VIII. Bonifác után a pápaság tekintélye egyre hanyatlott. A francia király, Szép Fülöp által sugalmazott új elv, mely szerint a földön egyedül Isten áll a király fölött, csakhamar érvényre emelkedett s így a népek és uralkodók a pápákat nem tekintettek többé függetleneknek. A konstanciái zsinatra egybegyűlt atyák közt lábrakapott jelszó: „Concilium est supra papam“ két évszázadon át kísértett a pápaság intézménye körül, mely ha megvalósúl, akkor az Egyház az egyes pártok játékszerévé süllyed.

A XVI. században a pápaság a világtörténelemnek egyik fordulópontján állott, a mikor világszerte visszhangzott a reformáció. Ez időben, Goyau szavai szerint „a római udvar élte világát“ és

előszeretettel kaczerkódott az újból feléledt pogánysággal...“ (138. l.) A tridentí zsinat történetéből azonban, mint a pápák munkásságának hű tükréből láthatjuk, mint emelkedett ki a pápaság a nézeteltérések zúr-zavarából s mint lett czéltudatosan működő hatalommá Midőn kitűnt, hogy a Nyugot nagyrésze különvált a római Egyháztól, a pápák az újvilág missióiban kerestek maguknak vigasztalást.

A XVII. és XVIII. század politikájának már hű képét rajzolhatjuk, a nélkül, hogy a pápaságnak még csak a nevét is említenünk kellene s csak a XIX. században kezd a pápaság ismét Európa színpadán szerepelni. A vatikáni zsinattal a szentszék kinyilvánítja és érvényre juttatja függetlenségét az államokkal szemben s Mazzini ábrándja, ki a pápakirálylyal a pápaáldozárt is meg akarta semmisíteni, nem valósult egészen. A történelem azon tanúlságot hagyja, hogy „a pápák voltaképen 1870. óta, a mióta uralkodói terheiktől megszabadultak, nyertek elegendő időt és szabadságot arra, hogy mint a világ kormányzói érvényesüljenek“ (210. l.)

Ennyiben adhatunk röviden számot Goyau könyvéről, kinek jeles történetírói tehetségéről egyébiránt a német irodalomban is dícsérettel fogadott újabb munkája: „L' Allemagne religieuse“, „Le Protestantisme“ is bizonyoságot tesz. Itt bemutatott munkája irányánál fogva természetesen kizárólag „a catholicismust szolgálja“ (III. l.) s a pápaság történetéről elterjedt „ferde felfogás“ ellen harszol. Mint ilyen nem ment az egyoldalúságtól és elfogultságtól sem. Így pl. a napisajtó megítélésében határozottan túlzásra ragadtatja magát, midőn azt hatalmával visszélése miatt általánosságban elítéli. „Ez a sajtó — úgy mond — mindenbe beleártja magát s míg önhitt becsúgyában magasra emelkedik, hogy a közerkölcs védelmére keljen, addig szorgalmas vakond módjára minden szennyt és undokságot előhoz a föld gyomrából“. (74. l.)

Kubinyi Viktor fordítása magyaros és lendületes. H. I.

KÜLÖNFÉLÉK.

A főiskolák statisztikája.

A Strassburgban, Trübner kiadásában megjelenő *Minerva* legutóbbi megjelent kötetének (XI. évfolyam) adatait a világ összes főiskolájának népességéről, óhajtanók az alábbiakban ismertetni. Legutóbbi kötetében a tudományos világ ez almanachja az 1901—902. tanévről szól, adatai az 1900—901. tanév *téli* szakáról valók többnyire. Magyarország tudományos egyletei és intézményei koránt sincsenek azzal a pontossággal tárgyalva, mint a többi államokéi, mégis, bár hiányosak, nagyon tanúlságosak.